ACC. N:R. M. 7793 : 1-19

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Wiking

Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, Kråkshult.

Socken: Älghult. Berättat av: Lantbr. Isak Jonsson m.fl.

Uppteckningsår: 1941. Född år 1822 i Älghultssocken.

Ämne: Ägogemenskap.

Etn. III : 9.

Uppteckningen berör Lista nr 9 i "Atlas över Svensk folkkultur" av Sigurd Erixon.

Vol: 1. Sidor 1:— 17.

Härtill 2 Bladteckningar s. 18-19.

Anon

Skriv endast på denna sida!

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

1.)

ACC. N:R. M. 7793:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ägogemenskap.

Efter min fader Lauthr. Isak Jönsson, min farbror Nils Jönsson och min morbror m.fl. har jag dessa uppgifter bevarat i minnet. I väldigt gammal tid låg Landets upphägna jord samäfälld och oskiftad och benämndes för "Åtelewen". Det tycks kanske vara ett besynnerligt namn, men vi få i det följande se att namnet var berättigat. Ty denna del av adlat jordområde, som hette "Åtelewen," var gemensam ägendom för en viss släkt här för en annan där och brukades gemensamt och avkastningen byttes och varje familj i "Åtelewen" njöt vad på hans

2.)

ACC. N:R. M. 7793:2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller hennas lott kan. Men under tidens längd, så blev det mera ordnat åkerbruk (ej blott som dittills i Sverdjeland och Hackåker.) Roskapsskjöbel blev större och djuren började tämjas till dragare efter hand. Så skiftade man genom "sämjeledje" den odlade jorden och läramkringliggande slåtteräng ar. Obs! Dock icke så att varje åtling inom "åtelleven" fick sin del inom egen "hank och stör, ty man höll gemensamt hägn omkring åtelleven," men delade den i skiften genom att i jorden nerslå störar, som hos oss benämndes "Stakar." Ett sådant primitivt Landmäte-

3.)

ACC. N:R. M. 7793:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ri hette att "sänderskaka." Det var inget laga skifte, utan verkställdes av Böndernа inom "Attelenna" och att så göra till delägarnas gemensta bästa var att försätta s.k. "Sämjebyte." Ingen platts vet jag lämligare, som motsv för "Agogemenskap" än min Födelseby Krokshult i Älghultssocken. Där sådde "Sämjebyte" bland de 8. "Åtlingsbönderna" till 1811, samma år, som fader Nils föddes. Så försiggick det s.k. "Storskiftet" med tillägg av Laubnåbare. Så byttes Krokshult mitt i ifu. 4 bönder blevo tilldelade Krokshults Vestregård, där jag är född och postad, de andre 4. Böndernа fingo Krokshs-

4.)

ACC. N:R. M. 7793:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hults Östregård. Så fingo dom var sin andel av inägorna, men skogsmarkerna och betesmarkerna voro gemensamma. Allt så dessa gemensamma för Västregård i sin hälftendel och östregård i sin hälftendel. Så hade västregårdarna gemensam kohage, gemensam hästhage, gemensam fårhage, gemensam oxhage, gemensam ungnötshage och gemensam kalvhage. Vår följdes den urgamla seden att "Reta" "klöv mot klöv." D.v.s. lika många kor, lika många oxar, lika hästar, lika många ungnöt, lika många årskalvar, och ungefär lika många får. Så var det i Krokshults Östregård

5.)

ACC. N:R. M. 7793:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

också. I kohagen höll varje bonde på sin del fjur 2. omurda å rad, så det tillkom efter 8 år denna 2-årsperiod på varje "Åfing." På vintren fick bonden det tillkom ensam fodra fjuren. Så har det fortgått till 1936. Då krokhult fick "lägga skifte," så var och en fick sin andel. Obs! Det var sista Byn i Älghultssocken, som hade "Ägagemenskap och i Kråksmåla var det allt skiftat långt före denna tiden. Därför var det synnerligen lämpligt välja denna by, som motiv för "Ägagemenskap," men även för att jag där född och fostrad in i de minsta detaljer väl känner de gamla förhållan-

6.)

ACC. N:R. M. 7793:6.

LUNDS UNIV:
FOLKMINNES-
ARKIV

dena. Som redan omnämnts, så finga dem vid "storskiftet" 1844, var sin del vid ingärdna beräfter, men inbet så på utägorna. Där fanns stora vattenläfftar likstora ängsläftrar, som slåddes och räfsades gemensamt på hela byalaget. Men varje bonde ägde i dessa läftrar var sin s.k. ängslada, se teckning nº 1. Där dem förvarade höet. Dessa lador, som voro i 1000-tal i våra socknar för 60 år sedan äro till största delen rivna. Dem voro byggda av "Rundtimmer i s.k. korsbygge i knutarna och tak av läckte, därpå näver och på nävern ifuktyvda, barkade, medelgrova furustammar,

7.)

ACC. N:R. M. 7793:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dessa tak hette "Klovatak" Ovan dörrhålet, som var på ena gaveln, var en glugg, som hette "Ögat" Genom den insågs hö när man ej längre måkkade så in fodret igenom dörrhålet, som tillslöts med några brädlappar, och "ögat" täpptes med några granris-grenar. Detta gamla folktjänar det omtalas och bevaras till Eftervärlden, Alltså! — Obs! När höet var torr, så gingo lika man och kvinnor från varje gård; männen bura var sin börda lika stor i alla ladorna och kvinnorna täpsade höet samman och lade det i d. s. "Löbs-jerna", vars bördor bars på ryggen.

8.)

ACC. N:R. M. 7793:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sålunda fick varje bonde lika många och lika stora kläbördor var i sin lada. Detta hette även att göra "sämjelyke på heder och samvete." Men sen "skakade" dom sönder även dessa stora skåttkar, så var-je bonde fick sin "Skift" men denna "skakning" var blott "sämjelyke" ända tills Lantmäteriet 1832. Så var det runt om i våra orter s.k. "Hopahang" men i kraftbruk höllo dom ut längst med "Agogemenskap." Men vidare, t.ex. vid "Lövtäkt." Lövet bröts gemensamt, lika många män och och kvinnor från varje gård. När lövet var torkat så lades lika många kärvar i varje "Häck"

9)

ACC. N:R. M. 7793 : 9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

=(löv, hö och sädskinda) och kördes hem. Likaså var det när man till-hopa bröt "hässjelöv." kärwarna hässjades färska. Vi kunde på Krokshults vestregård hava gemensamma "Löwhässjor" upp till 18. stänger höga. 6 alnars bredd i varje hässja. Löwhässja se teckning nr 2. Obs! Jag har i unga år "hässjat" Löwärwar. Mellan hägnades kring hässjan med fäuda björkar, så ej djuren åto upp och förstörde löwet. Ty det fick vara hills snö fallit. då man satte "vinterhäcken" å "Långdrög och bytte kärwarna, som ovan beskrivet är, och körde hem var till sig, så var det och

10.)

ACC. N:R. M. 7793:10,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på Östregårds m. fl. andra orter. Med hurru bytte den fällda björk-veden efter gemensam lövsåk. en å två man från varje gård följdes åt försedda med yxor och hägga ab stammarna vid pass 4 alnars längd och kvistade dem och lade stammar och grenar tillhopa i lika många och lika stora högar. Om vi säga att i Brokshults vestregård voro 4 bönder och 48 lika stora högar, alltså 12 högar åt varje bonde. Så hög man i 12 högar en skära å en stam. i 12 högar två skärar på samma sätt. I 12 högar tre skärar och i 12 högar fyra skärar. Sen "drog man stock" om vedhögarna. Man tog 4.

11.)

ACC. N:R. M. 7793:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fräpinnar vid läng, som en bändskicka och en gripfels gravlek. I en pinne gjordes en skåra, i den andre två, i den trejde tre och i den fjärde 4 skåror. Den sattes pinnarna av en person mellan fingrarna i den högra, bernbna, handen. Envar av de 3 bändarna fingo tagen var sin pinne. och den, som vak kvar var för uklottaren. Obs! Den, som fick pinnen = (Lotten med en skåra fick de 12. motsvarande vedhögarna; så den, som fick lotten med de två skårorna fick motsvarande 12. högar med de två skororna o.s.v. — Den fick envar bande köra hem sina vedhögar och hugga efter behov.

12.)

ACC. N:R. M. 7793:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När man högg ved i pannar, så byttes veden, så varje bonde fick lika pannar och ambal. När man högg timmerstockar, så hjälptes man åt lika från varje gård att hugga i den gemensamma skogen och köra lika många bolter stockar till den gemensamma vattensågen. Där utförde dem lika arbete vid sågen. Det virke, som dugde att saluföra körde dem lika många bolter plank och bräder till kalmar och förstälde och byttes pengarna lika. Hushållsvirket byttes lika vid sågen och var och en av bönderna fingo taga vara på var sin andel. Likaså med bilade hjälkar, som saku-

13.)

ACC. N:R. M. 7793:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fördes. Om t.ex. de 4 bönderna i Krokshults vestregård hemköpte en tunna salt sill, från Kalmar, så betalte dem lika och räknade sillarna i 4 lika stora delar och sillacken mättes opp lika, men den bonden som kört tunnan från stan, fick fambunnan, som körlön; och så furade man om vor 4=de gång. Obs! Som känt borde vara F.d., så höggs och bränndes här i gammal tid mycket svedjeland, som hos oss benämndes för "Snettäl=la." Så gick först en man från varje gård och "Underrukade"=(röjde ner och något kvistade alla buskarna) på den tilltänkta snettällan. Sen fälldes med lika

14.)

ACC. N:R. M. 7793:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

manskap de större träden och kvistades provisoriskt. – När så fällan skulle brännas på sensommaren, då hjälptes hela byalaget åt med att bevaka elden; det var mröddrig sedvänja, för att ej riskera större skogeld om elden "gått över." Men röjning av kvarblivna rester vid branden fingo, dem fällan tillhörde, lika verkställa; likaså skulle delägarna släppa till lika mycket fullgod "säärsj" och bönderna lika uppföra säärningsarbetet. Lika många från varje gård skulle "merkratte" röjen och klängningen uppföres och lika omkring svedjelandet och till stängselvirke togs de större

15.)

ACC. N:R. M. 7793:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Trädstammarna. Följande exem-
pel, när rågen var torr nogen
så brukade 2. kvinnor från varje
gård med handskära rensa av rå-
gen och binda den i "Nekar" som
sedan på kvällarna av karlar
lades upp i s.k. "Rejskånd" att torka.
När rågen var torr jälpes 2. man från
varje gård att i "Rejes" bära den till
närmaste väg; och sen kördes den hem
till en av de 4. bönderna i byn; ty
vart fjärde år tillkom det en annan
4. bönderna att matta "Fattersrejen"
när vi länka t.ex. på min hemlygd
Krokshult, såväl vestregård, som
östregård. Rågen kördes först
för hand 4. klappiga drängar, som
tröskade i ottan från kl. 2. på mor-

16.)

ACC. N:R. M. 7793:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gonen till sena kvällen. Obs! En dräng från varje gård. Så risslades och handkastades på kvällarna. Säd, agnar och halmkärvar bytes lika på kvällen, varje bande fick taga vara på sin andel, ty Lagkistan måste vara fri till nästa morgon, då arbetet började vid samma tid. Detta att kräska den gemensamma "Fällerojen" brukade vara i 4 sådana arbetsdagar. Det brädskade med denna råg, ty den skulle gagnas för höstsådden å såväl åker, som snuctfälla enär denna råg ansågs vinterhärdigast och kraftigast. God ren, åkerråg brukade väga 18. Lispund på tunna, men god Fällerej väg 22. Lispund

17)

ACC. N:R. M. 7793:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på hemma," sade far. Då förstå vi att det fanns kärna i den säden. Vidare vet jag att man å Krakshults vestkragård ända till 1932 hade stor gemensam åker, som hette "Kraftlösen." Ytnet för att den åkern var kraftlösare än åkrar i allmenhet, men varför den bar detta namn är mig inte känt. Den gödslades gemensamt, ärdes eller plöjdes gemensamt, sådes gemensamt och fosfors f.ö. lika med fräskningsm.m., som vid de gammaldiga smetfällorna. Nu har min födelseby Krakshult även lemnat dessa uråldriga seder, som inom kort ära en saga blott åt kommande släkten.

ACC. N:R. M. 7793:18

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Landskap: Småland

Härad: Uppvidinge

Socken: Älghult

Uppteckningsår: 1941.

Upptecknat av: Carl Hiking

Adress: Furåkra Kråksmåla

Berättat av: Lantbr. Isak Jansson

Född år 1822. i Älghultssocken.

№ 1. Åldrig ängslada.

Lindshult, Kråksmåla socken.

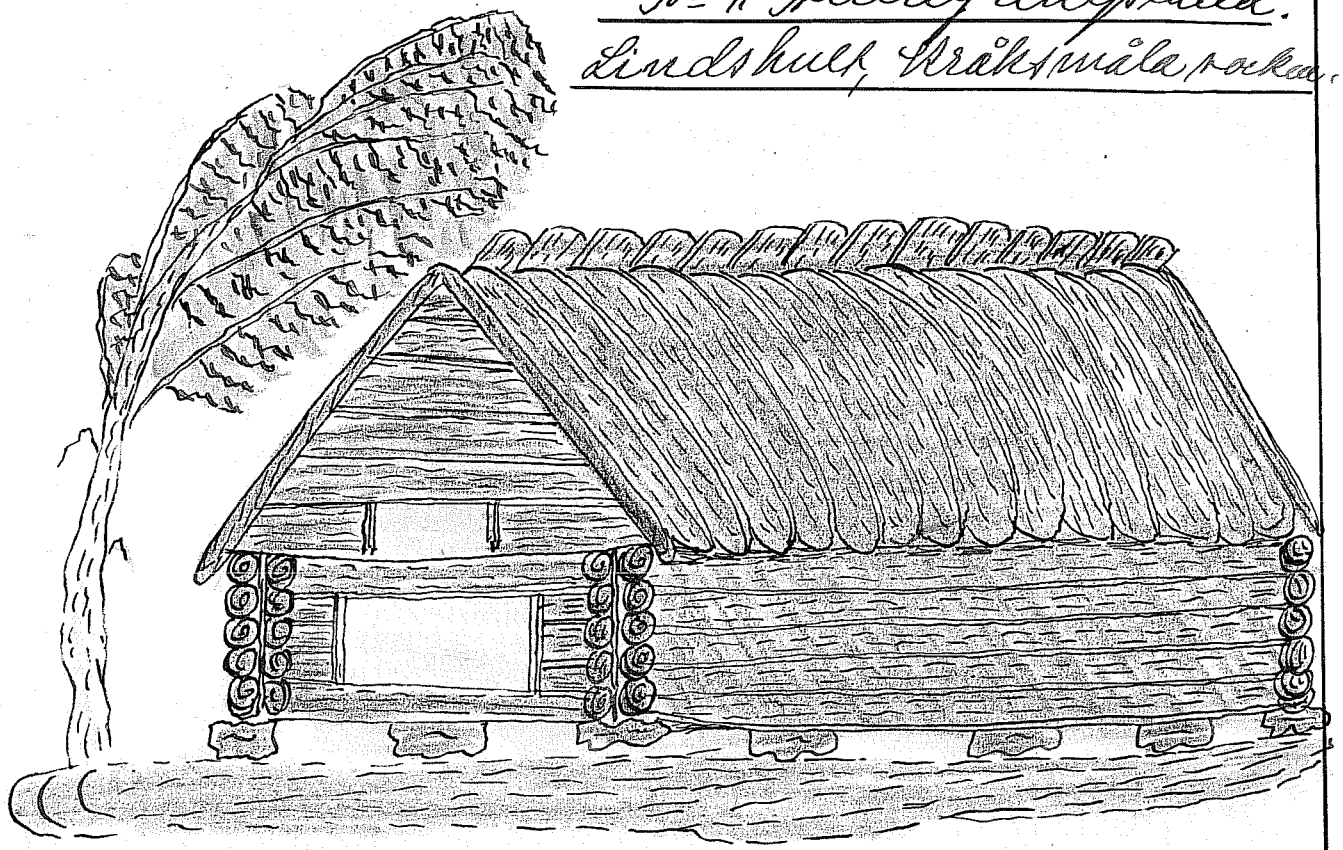

Skriv endast på denna sida!

A.-B. GRAFNS BOKTR., LUND

ACC. N:R. M. 7793:19.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Hiking.

Härad: Östra Göinge. Adress: Furåkra, Kråksmåla.

Socken: Möhnsbäck. Berättat av: Lantbr: Isak Jansson,

Uppteckningsår: 1941. Född år 1822. i Möhnsbäck.

N:o 2. Gammaldida, nyjappsatt "Lövhässja".

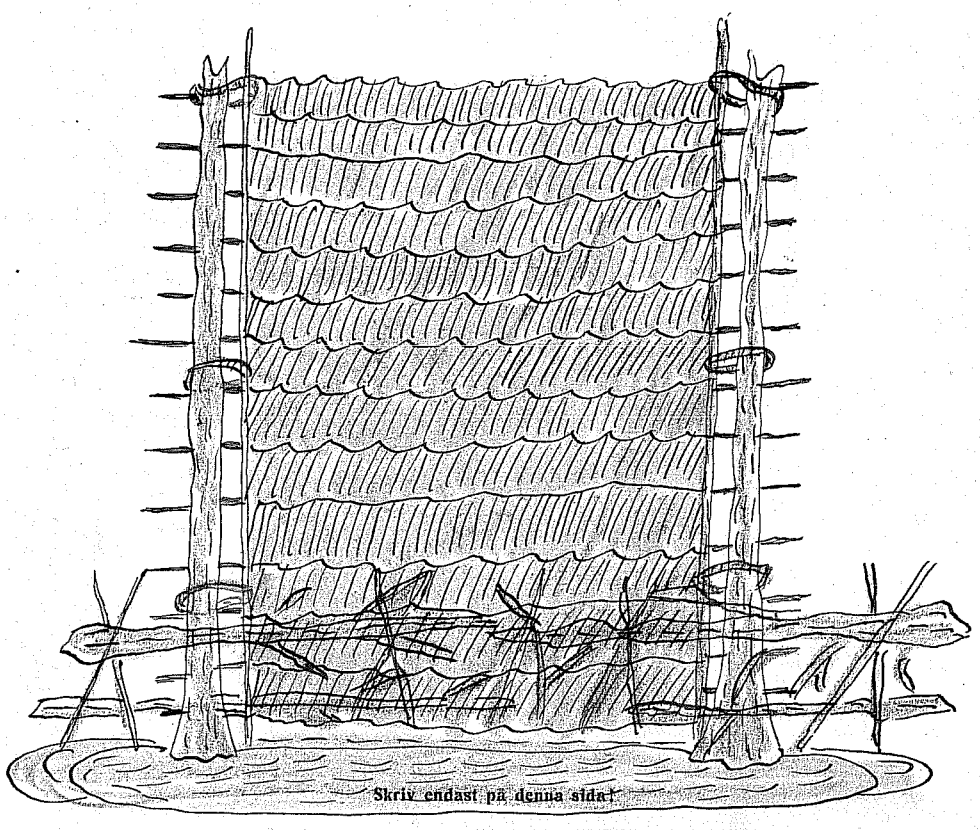

Skriv endast på denna sida!

A.-B. GRAPHS BOKTR., LUND

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV